

no pas com a element marginal en l'evolució del règim senyorial, sinó com un vector decisiu de la seva dissolució. Feliu distingeix entre les lluites tradicionals, en les quals s'intentava alleugerir la pressió senyorial mitjançant el frau o evitant almenys l'expansió de certs drets (el delme de les olives, per exemple), i les lluites que suposaven una negativa plena a un règim considerat ja caduc, emergents en els plebs més tardans del segle XVIII. També es constata el paper mantingut pels exponents d'una naixent burgesia rural, amb mentalitat ja capitalista, però tanmateix interessats a treure profit del desfassat sistema feudal. Ara bé, ens queda el dubte de saber si aquests individus, més atents pel que sembla al vell sistema que al nou, són realment homologables a d'altres categories socials aparegudes al llarg de l'exposició del llibre (burguesos, comerciants, pagesos-empresaris, etc.), ja que totes elles podrien ser, en major o menor mesura, representatives d'un nou grup emergent. Les conclusions de Feliu són més aviat el reagrupament de consideracions disseminades pel llibre que no pas la formulació de noves idees. Amb tot, ens sobta l'afirmació que el règim senyorial s'hauria mantingut intacte al Pla d'Urgell al llarg de l'Edat Moderna. De fet, revela la visió uniforme que l'autor té del que ell anomena «economia tradicional», expressió que no implica un rebuig del terme «economia feudal». En efecte, Feliu no defuig d'inscriure's en el debat estructuralista de la transició del feudalisme al capitalisme. Amb Eva Serra coincideix en la valoració de la persistència i, fins i tot, intensificació del règim senyorial després de Guadalupe. De fet, el propi autor no fa més que donar proves al llarg del llibre de l'evolució del règim senyorial a l'Edat Moderna i, en especial, al segle XVII. Tot i que és cert que ens continuem trobant dins d'un circuit tancat entre ingrès senyorial-ingrès pagès, hem vist ja els primers símptomes d'obertura. Les transformacions agràries que tingueren lloc a la comarca arran del moviment establidor van ser transcendents de cara al futur, però es realitzaren per extensió, sense que arribés a cristal·litzar una vertadera especialització agrícola. L'Urgell continuà sent una comarca dominada pel cereal, on el món rural es mantingué durant força temps atenallat encara pels vells esquemes. La realitat vigent a l'Urgell es lliga a l'emfiteusi i el delme, dues institucions estretament relacionades, segons l'autor. Per contra, ens criden l'atenció dues absències: no es parla en cap moment de parceria ni tampoc de rabassa morta. La idea general de l'obra

és que el creixement del XVIII no comportà un desenvolupament autosostingut que assegurés la sustentació d'una població creixent i tampoc arribà a millorar els nivells de vida. En resum, un treball d'història local que transcendeix al nivell explicatiu general, que serà, per molts motius, de referència obligada per als historiadors de casa nostra, i no tan sols per als modernistes.

Jordi Morelló i Baget
Pere Benito i Monclús

NOTES

1. Pierre Vilar, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, Curial/Edicions 62, Barcelona, 1986-1991, vol. II, p. 115.

2. L'absència d'alguna referència bibliogràfica apareguda en una data *post quem*, com ara les aportacions del II Col·loqui d'Història Agrària, és irrellevant de cara a la validesa del contingut global de l'obra que, de ben segur, deu haver estat objecte de revisió.

3. En aquest sentit, suposa una renovació teòrica i metodològica en relació al clàssic esquema d'Eduardo Hinojosa y Naveros, «El régimen señorial y la cuestión agraria en Cataluña durante la Edad Media», dins *Obras completas*, Ministerio de Justicia C.S.I.C., Madrid, 1955, vol. II, pp. 103-138.

4. L'autor ha optat per mantenir les mesures antigües, definides a l'apèndix del llibre. Recordem, d'altra banda, la recent aparició del llibre de Claudi Alsina, Gaspar Feliu i Lluís Marquet, *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*, Curial, Barcelona, 1990.

XXXVII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos a Amposta

La ciutat d'Amposta, al Montsià, fou l'escenari on es desenvolupà la trenta-setena edició de l'Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, durant els dies 19 i 20 d'octubre. Aquesta edició comptà amb l'organització del Museu del Montsià, i la col·laboració del Grup de Recerca Arrels, del Centre d'Estudis Seniençs, del Parc Natural del Delta de l'Ebre i de l'Institut d'Estudis Comarcals del Montsià.

Les ponències i les comunicacions foren dividides en cinc grans àmbits. L'àmbit 1, de Ciències Naturals, comptà amb la ponència de Francisco Comin titulada «Bases ecològiques per a la gestió del Delta de l'Ebre», on es posà èmfasi en la consideració del Delta com un ecosistema que integra el medi i l'home; a més, va estudiar els fluxos i els intercanvis d'energia que es produeixen a aquesta zona i que la fan ser una zona d'alta productivitat, sobretot a la perifèria i als límits d'aquesta àrea, zones que són les de més atractiu turístic i on caldria que qualsevol actuació fora reversible per poder mantenir la productivitat. Pel que fa a les comunicacions, es subdividiren en dos apartats: l'un de Geologia, Hidrologia i Ecologia, el qual tingué un major nombre de comunicacions, major nombre de públic i despertà més expectació, ja que tractava del funcionament ecològic dels diferents ecosistemes deltaics: riu, arrossars, llacunes i badies; l'altre apartat fou el de Flora i Fauna, amb interessants aportacions sobre l'avifauna del Delta, entre d'altres.

L'àmbit 2 tractava el Poblament Antic, i la ponència presentada fou la d'«Estructuració del poblament protohistòric al curs inferior de l'Ebre», a càrrec de Francesc Gràcia, Glòria Munilla i Ramon Pallarès, que proposà una estructuració de la documentació arqueològica (segles VIII a i aC), i va fer un repàs dels principals jaciments, recursos, rutes de comunicació, distribució del poblament, cronologia i perspectives de la investigació. En les comunicacions d'aquest àmbit, hi hagué també una diferenciació en dues àrees: la de la Prehistòria, que abraçà des del Paleolític fins a la fi del Neolític; estudis relatius a diferents jaciments de la regió, treballs més especialitzats d'arqueofauna, ma-

tèries primeres, antropologia física, art rupestre i anàlisi espacial; fou en aquesta àrea on es proposà la demanda d'una protecció real de les pintures rupestres tarragonines abans no es publiqui el seu corpus, tot recordant el recent atemptat contra les pintures rupestres de l'Albi (Les Garrigues). L'altre apartat era el que s'estenia des de la Protohistòria fins a l'època islàmica: monografies de diferents jaciments ibèrics de la regió, visions de síntesi sobre la societat ibèrica de la zona i estudis arqueofaunístics i de costums alimentaris; també foren tractats els camins d'època romana i l'arqueologia tardorència i islàmica.

L'Època Medieval i Moderna fou el tema de l'àmbit 3 i Maria Bonet hi presentà la ponència «El domini hospitaler al Montsià durant l'Edat Mitjana», on féu un repàs actualitzat de les investigacions sobre el domini de l'orde de l'Hospital a la comarca del Montsià. Totes les comunicacions d'aquest àmbit destacaren la necessitat de realitzar treballs monogràfics abans que treballs de síntesi, i aprofundir en els fons documentals. Hi va haver aportacions interessants pel que fa a la qüestió impositiva i de control del comerç. També es tractà els llibres de visites pastorals com a font d'estudi arquitectònic, i es féu referència a la distribució del llop, treball interdisciplinari amb aspectes faunístics i històrics. De les comunicacions que afectaven l'Època Moderna, destacà l'estudi de l'aprofitament del riu Sénia al segle XVIII.

L'àmbit 4 tractava de l'Època Contemporània, que fou desenvolupada en una ponència presentada per Xavier Pujaades, amb el nom d'«El Montsià i el Baix Ebre al primer terç del segle XX. Algunes claus per a la interpretació històrica», on exposà el panorama socioeconòmic a la zona de l'Ebre —amb una clara diferenciació entre la zona deltaica i la interior d'aquestes terres— la qual cosa féu que es configuressin tres formacions polítiques: la republicana marcel·linista, la tradicionalista i la col·lectivista-anarquista. Les comunicacions d'aquest àmbit abastaren temes relacionats amb la salubritat i la medicina al segle passat, les operacions militars marítimes britàniques durant la Guerra del Francès, el desenvolupament de la Primera Guerra Carlina a aquestes terres, l'organització i els pri-

mers resultats de l'arxiu municipal a la Sènia, etc.

El darrer àmbit, el 5, tractà l'Antropologia i la Llengua, la penòncia de la qual, «El dialecte tortosí: antropologia i llengua», fou compartida per Àngels Massip i Lluís Gimeno; en la primera part, es tractà la llengua des del vessant antropològic, entenent-la com un dels trets culturals que defineixen una identitat; la segona se centrà en aspectes lèxics, l'aportació de les diferents societats que han poblat aquestes terres al llarg de la història, exposant al mateix temps els límits del tortosí i les seves àrees subdialectals. Les comunicacions responien també a aquests dos camps; l'antropologia girà a l'entorn de la ràpida pèrdua dels testimonis materials, orals, etc. de la cultura tradicional comarcal, a través de l'estudi de diversos aspectes (religiositat, procés artesanal, arquitectura); la preocupació anava adreçada a veure què s'ha perdut i quins són els nous continguts. Respecte a la llengua cal destacar l'aportació de nous elements a la problemàtica de l'estàndard del català occidental, especialment de la seva aplicació oral i escrita.

Mentre durà aquesta Assemblea, es desenvoluparen al Museu del Montsià dues exposicions, centrades l'una en «La producció de calç, ahir», i l'altra en «Llibres i publicacions periòdiques de la comarca del Montsià».

Tant de bo aquesta Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, que presidí l'exconseller de Cultura de la Generalitat, el senyor Max Cahner, serveixi perquè la comarca del Montsià pugui conèixer i recuperar el seu patrimoni natural i històric i que es doti de fons i mitjans a les entitats, poques encara, que es dediquen a treballar, dia a dia, pel millor coneixement d'aquesta comarca.

Joan M. Miró

LLIBRES

Josep CLARA: **Girona sota el franquisme. 1939-1976.** Ajuntament de Girona Diputació de Girona, Girona, 1991, 104 pp.

Per començar hem de dir que el títol fa honor al que es troba dins de les pàgines impreses. Parla de Girona-ciutat o de Girona-capital i no de la província. S'escriu també «sota el franquisme» i no en el franquisme, per significar clarament el pes dels guanyadors sota els quals la ciutat i els seus habitants van haver d'acomodar-se, de fer la viu-viu, o de rebel·lar-se amb la prudència i la cautela necessàries per por

de les delacions. Finalment es clou el cicle del dictador en el moment en què se celebra el referèndum de la reforma política, el desembre de 1976, i s'esberla lentament el pedestal de granit col·locat sobre una base de fang.

El llibre, volgutament, pretén ser divulgatiu i, ahora, rigorós de concepció historiogràfica. L'apartat de divulgació la compleix amb escreix, ja que la quasi quarantena d'entrades en forma de capítol, se signifiquen, sobretot, per la claredat dels conceptes que hi són escrits. En començar a llegir cada part s'explica en paraules ben trobades la significació del que s'hi escolta, per precisar després el discurs que la història marca i que l'autor ressegueix i interpreta. Podem dir que és un llibre per a totes les edats, perquè la comprensió és fàcil i el fil argumental no s'altera gens, ans al contrari, porta una seqüenciació explicativa, que qualificaria de senzilla i ahora d'escrupulosa.

Pel que fa a la concepció historiogràfica, venint com ve de la mà de Clara, ja és una garantia, pels impecables i prolífics treballs que ha gestat —i que ara i aquí no és el moment de recordar— que l'han convertit en un exponent clau per a la interpretació de la història gironina i catalana. La part històrica, per tant, mostra una elegància de tacte i un dir les coses pel seu nom, aspecte al qual ja ens té de sobres acostumats. En aquest punt, per tant, trobem que la precisió històrica hi està del tot aconseguida.

L'obra comença amb una cronologia dels principals esdeveniments succeïts a la ciutat de Girona, amb breus pinzellades de política global espanyola per emmarcar el període amb més exactitud. Enllestida aquesta cronologia, entra a tocar tots els temes haguts i per haver sobre l'etapa. Així, parla dels noms en canvi, dels afusellaments i dels braços executors, de les presons i de la tinya i els polls, de les depuracions i de les confiscacions, vist, tot, des d'una perspectiva oberta i plural, en paraules seves de «com que historiar no és condemnar, ací insistirem que ell i el règim foren el producte d'unes circumstàncies i que l'obra empresa sota la seva direcció va suposar uns costos socials que encara a hores d'ara paguem». Evidentment, ja diu prou.

Un segon bloc parla de les tres visites a Girona, a pas de llebre, del general del Ferrol, amb frases corrompudes i grandiloqüents extretes dels periòdics controlats, per endisar-se tot seguit a parlar sobre el poder armat, la Falange sense arrelar, la Secció Femenina i Joventuts posant el ciri de la salvaguarda a la foscor, el nacional-catolicisme i els seus privilegis, el racionament i les for-

tunes de l'estraperlo, l'esbarjo saludable i allò considerat pecaminós, la misèria cultural de no entendre l'idioma i de voler reprimir-lo, i la contestació estudiantil.

Un altre estadi del treball comprèn la significació del personal gestor de la corporació municipal i de la Diputació, els grisos i la xuleria de la força, el referèndum de la por i la farsa de les eleccions, amb una breu biografia dels alcaldes del franquisme, i amb una visió suggerent del governador civil falangista Mazo Mendo, qualificat per l'autor, a l'entorn del que explica, d'autèntic virrei.

En l'aspecte econòmic-social s'hi explica el paper del sindicat, basat en preveure que ningú no es mogué, amb els conflictes laborals visibles, el panorama industrial i de serveis en franc ascens conforme es regularitzava el treball, l'església i les dues cares i el posterior descapellanització, l'Opus i el proselitisme, la sensibilitat artística mirant-se el melic i sense la necessària expansió, per acabar parlant de planificació amb l'afany imperial de les annexions, la burla d'un urbanisme anàrquic i el sectari intent de solucionar el problema de la vivenda.

El llibre s'acaba amb una secció bibliogràfica, curta, però seleccionada, d'algunes obres generals i de les de temàtica gironina, completada amb treballs monogràfics dispersos, per a possibles ampliacions. En conjunt, el llibre parla i fa parlar, suggereix ampliacions de temes, remena particularitats poc conegudes, però, sobretot, i segurament més que tot això, ajuda a pensar. Per això, potser, serà un bon punt de trobada de totes aquelles persones que volen i desitgen una història que entri pels ulls —hi ha un repertori de fotografies adequat— i per la ment. El llibre mereix la lectura. S'ho val.

Antoni Gavaldà Torrents

Ramon PUJOL i BASCO: **Història de la Postguerra. Torelló. 1939-1950.** editat per l'autor a Gràfiques Ister, Moià, 1991, 307 pp., pròleg de Miquel Izard.

Benvinguda aquesta aportació al camp encara força erm de la «postguerra civil». L'establiment i consolidació del nou poder local, els seus orígens, els seus interessos de classe, les seves contradiccions, la continuïtat de la misèria pròpia del període bèl·lic, la repressió i l'arrencada i recuperació de l'economia, són temes encara força desconeguts en el marc català, ja que les implicacions i fantasmes d'un passat molt recent són encara massa vius. El llibre de Ramon Pujol, resultat de la seva tesi de llicenciatura, participa directament de l'existència d'aquests fantasmes, la qual cosa l'ha portat a optar per autoeditar-se el llibre. Aquest, parteix d'un sintètic repàs als aspectes més significatius del període republicà i de la guerra —conflicteivitat laboral, fets d'octubre, repressió a la rerarguarda, col·lectivitzacions, fets de maig— que incidiran directament sobre la immediata postguerra. A partir d'aquí es tracta el tema del nou poder local, es destaca l'escassa presència d'un personal polític genuïnament franquista i el recurs a elements procedents d'un feble catalanisme, el paper fonamental de l'Església i la presència militar aclaparadora. Es tracta, també, la repressió local, la seva arbitrarietat i la major incidència dels aspectes personals que els estrictament legals. Els efectes de l'aiçuat de 1940 hi són descrits com a moment especialment tràgic de la primera postguerra torellonenca. S'hi tracta també els aspectes econòmics, amb profusió de dades sobre l'agricultura i la ramaderia local i sobre els efectes de l'intervencionisme agrari; la problemàtica de l'escassetat, l'estraperlo, la fraudulència i les complicitats polítiques pel que fa a l'abastament de la població; sobre l'estructura i l'evolució de la indústria local i les dificultats per l'aprovisionament de matèries primeres. Finalment, es fa un repàs dels aspectes culturals, a la desarticulació associativa i a les contradiccions en l'utilització de la llengua. L'obra s'acompanya d'una trentena de textos que fan referència a diversos temes del període. A nivell formal, el llibre presenta algunes deficiències —composició, llistats excessius, documents poc necessaris— que probablement una edició professional hauria subsanat. A nivell de plantejament, potser s'agriria un major recurs a la comparació i l'inseriment de les anàlisis i les explicacions que s'hi fan en un context més global, evitant l'excessiu localisme que s'hi destil·la, la qual cosa, però, no invalida l'interès de l'obra.

Josep Burgaya